

כ"א בשבט תשפ"א. 3.2.2021

גיליון מס' 746

פרשת יתרו

פוקד עוון אבות על בנים – האמנם?

מאת שבח ילון, לביא

"וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֶל רַחוּם וַחֲנוּן אֶרְךְּ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת. נִצַּר חֶסֶד לְאֲלֵפִים נִשְׂא עוֹן וְנִפְשַׁע וְחִטָּאָה וְנִקְּהָ לֹא וְנִקְּהָ פִקֵּד עוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵים וְעַל בְּנֵי בְנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים" (ל"ד, ו-ז). מול הפסוק בספר שמות עומד פסוק בספר דברים עם מסר הפוך "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בקטאו וימתו" (דברים כ"ד, ט"ז).

פרופ' יעקב לוינגר המנוח לימד אותנו שבין ספר שמות לבין ספר דברים פעורה תהום בהבנת החטא. לפי ספר שמות החטא גורם לשינוי במציאות. ה"כתם" שהוא יוצר עובר בירושה, ולהסרתו נדרש טכס כפרה או מתן עונש. לפי ספר דברים החטא הוא אישי ואינו עובר בירושה.

במאבק בין שתי גישות אלה ניצחה הגישה של ספר דברים. בחז"ל ניתן למצוא שני פתרונות לסתירה בין שני הספרים. הידועה יותר היא זו שמביאה רש"י בשמות על אתר "באוחזים מעשה אבותיהם בידיהם". דהיינו הבנים נענשים על מעשה אבותיהם רק אם הם ממשיכים את מעשי הפשע של אבותיהם. בבראשית רבה מצאנו גישה נועזת יותר ולפיה שינה הקב"ה את עמדתו המקורית, שהובעה בספר שמות, בעקבות טענתו של משה שגישה זו אינה צודקת. וכך דורש הדרשן בבראשית רבה י"ט (ל"ג):

"זה אחד משלושה דברים שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לו "לימדתני". כשאמר לו הקדוש ברוך הוא "פוקד עוון אבות על בנים", אמר משה ריבונו של עולם כמה רשעים הולידו צדיקים יהיו נוטלים מעוונות אבותיהם? תרח עובד צלמים ואברהם בנו צדיק וכן חזקיה צדיק ואחז אביו רשע, וכן יאשיהו צדיק ואמון אביו רשע. וכך נאה שיהיו הצדיקים לוקין בעוון אביהם? אמור לו הקדוש ברוך הוא לימדתני, חייך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך שנאמר (דברים כ"ד) "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות", וחייך שאני כותבן לשמך שנאמר (מלכים ב' י"ד, ו') "ככתוב בספר תורת משה אשר ציוה ה'".

העדפתם של חז"ל את האמור בספר דברים, היא עמדה מוסרית הנובעת מתחושה של חוסר צדק, הגלומה בעמדת ספר שמות.

למקרא דברי המדרש מן הראוי שנפנה עתה את מבטנו לפרק י"ח בספר יחזקאל שקשה להגזים ביופיו. בפרק זה נלחם יחזקאל, בשם האל, בעמדת העם "מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה" (י"ב, ב'). הנביא הולך ומביא דוגמאות לצדיק שבנו רשע ולרשע שבנו צדיק, וטוען בלהט "הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תקהיה

וְרָשַׁעַת רָשַׁע [הַרְשָׁעַן] עָלָיו תִּהְיֶה" (י"ח, כ') ומסיים "לִכֵּן אִישׁ כְּדַרְכָּיו אֲשַׁפֵּט אֶתְכֶם בַּיִת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל פְּשָׁעֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לְמַכְשׁוֹל עוֹץ" (י"ח, ל').

עמדת העם היא העמדה המובאת בספר שמות. אלא שבמלחמה נגד עמדה זו המוטיבציה של הנביא שונה מזו שהייתה לחז"ל. אמנם הנביא איננו מסביר במפורש מדוע הוא יוצא בחריפות נגד עמדת העם, אך אין ספק שלא הבעיה הפילוסופית של מהותו של החטא הטרידה אותו, ואף לא הבעיה המוסרית.

אני מבקש להציע שהעמדה הפטליסטית, הקובעת שבנים נענשים על חטאי אבותיהם, מונעת אפשרות לחזרה בתשובה, לא בגלל הייאוש שהיא משרה על החוטא (כפירוש דעת מקרא), אלא כיוון שהיא מאפשרת לחוטא לראות את העונשים הבאים עליו כנובעים מחטאי אבותיו ולא כנובעים מחטאיו שלו. טבעו של עולם הוא שהצלחה אנחנו מייחסים לעצמנו והכשלון הוא יתום. הנביא מלמד אותנו שאת האשם אין לחפש אצל ה"אחר", קרי ההורים, או המורים, או הסביבה, אלא בראש ובראשונה במעשים שלנו. אנחנו אחראים למעשינו ואנחנו אמורים לתת על מעשים לא ראויים שעשינו דין וחשבון. לדאבונו קשה לומר שהנביא ניצח במלחמתו.

עו"ד שבח ילון, חבר קיבוץ לביא, בעל תואר שני בתלמוד, מורה לשעבר בביה"ס
שק"ד בשדה אליהו

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [subscribe](#) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](#) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il